

ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ВНАСЛІДОК ПРОВОКАЦІЇ: ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТОРОНИ ЗАХИСТУ

Цьома Єлизавета Володимирівна

прокурор-стажист на посаді прокурора

Щастинська окружна прокуратура Луганської області

м. Кропивницький, Україна

Суворе дотримання принципів презумпції невинуватості та невідворотності кримінальної відповідальності тільки за винне вчинене суспільно небезпечне діяння є фундаментальними в сучасному суспільстві.

Для законодавчого визначення терміну вини необхідно звернутися до Кримінального кодексу України, який визначає вину, як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [1].

Вина особи – це одна з обов'язкових ознак будь-якого складу злочину, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність такої виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад злочину.

Врешті вина є негативним станом і засуджується правом, держава в особі уповноважених органів докоряє суб'єкту за його винну поведінку.

Переходячи до розгляду зазначеної в темі дослідження проблематики, слід зазначити, що з моменту заперечення обвинуваченим в суді вини у вчиненні інкримінованого йому злочину та одночасне висунення ним скарги про провокацію зі сторони правоохоронних органів у сторони обвинувачення та захисту, виникають відповідні обов'язки.

Щодо сторони обвинувачення, беззаперечно, тягар доведення невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення покладається на прокурора, який підтримує публічне обвинувачення в суді.

Однак звільнення сторони захисту від обов'язку доводити провокацію не узгоджується з принципом змагальності сторін у кримінальному провадженні, адже прокурор фактично позбавлений можливості здійснення спростування ознак провокації, які наявні на думку сторони захисту у діях уповноважених органів чи залучених осіб. Крім того, за таких умов суд позбавлений можливості дослідити доводи обох сторін про одну й ту ж саму подію і надати їм належну оцінку.

Все ж саме сторона захисту повинна доводити наявність провокації, вказувати на конкретні події та обставини, що підтверджують провокацію, для забезпечення можливості стороні обвинувачення спростувати такі факти та розуміння проти чого потрібно заперечувати.

Проаналізувавши судові рішення розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень можна зробити висновок, що питання провокації злочину найчастіше виникає у кримінальних справах щодо отримання неправомірної вигоди або збуту наркотичних засобів.

Провокація відбувається з боку поліції в тих випадках, коли співробітники правоохоронних органів або особи, що діють за їх дорученням, не обмежуються розслідуванням злочинної діяльності переважно пасивно, а впливають, підбурюють до вчинення злочину, який інакше не було б скоєно, щоб можна було встановити факт злочину, тобто отримати докази його здійснення і почати кримінальне переслідування, про що зазначається Європейським судом з прав людини у багатьох його рішеннях при визначенні терміну провокації (§. 55 CASE OF RAMANAUSKAS v. LITHUANIA) [2].

Водночас, на думку Березнер В.В. провокація будь-якого злочину є навмисною, однобічною діяльністю винного, що спрямована на моделювання такої поведінки іншої особи, яка б мала усі зовнішні ознаки злочину, з метою дискредитації, шантажу або створення штучних доказів обвинувачення, якщо при цьому діяння спровокованої особи фактично не має ознак винуватості [3].

Разом з цим, усталена судова практика національних судів, яка узгоджується з висновками Європейського суду з прав людини вказує на безкомпромісне визнання вини обвинуваченим, у разі ствердження ним, що він став жертвою провокації зі сторони правоохоронних органів та докази у справі були сфальсифіковані правоохоронцями.

Так, у рішенні CASE OF BERLIZEV v. UKRAINE відхиляючи скаргу заявника як явно необґрунтовану Європейський суд з прав людини зазначив, що вважає непослідовними посилання заявника, який заперечував про вчинення ним злочину і одночасно скаржився на те, що він був втягнутий у цей злочин. Захист проти провокації обов'язково передбачає, що обвинувачений визнає, що діяння, у вчиненні якого його звинувачують, було вчинено, але стверджує, що це відбулось внаслідок незаконного підбурювання зі сторони поліції. Однак, як вбачається з пояснень заявника, він повністю заперечував свою причетність до злочинної діяльності, що на думку суду, позбавляло його можливості висувати доводи щодо агента – провокатора [4].

Про відповідну позицію Європейського суду з прав людини нагадав у своїй постанові від 28 березня 2024 року Касаційний кримінальний

суд по справі №397/430/20, вказавши на непослідовність заперечення особою вчинення злочину та одночасне висунення скарги на те, що її спровокували вчинити цей злочин [5].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що у тому разі, коли аргументом сторони захисту, під час судового розгляду кримінального провадження, є наявність провокації зі сторони правоохоронців обов'язковим є одночасне визнання вини у інкримінованому особі кримінальному правопорушенні, адже ці елементи є взаємопов'язаними та водночас включають наведення належної доказової бази для забезпечення рівності учасників процесу перед судом та законом.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.01.2025)

2. Рішення ЄСПЛ по справі «Раманаускас проти Литви» (CASE OF RAMANAUSKAS v. LITHUANIA) від (Application no. 74420/01) від 26.09.2006 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22 tabview%22: \[%22document%22\],%22 itemid%22:\[%22001-84935%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22 tabview%22: [%22document%22],%22 itemid%22:[%22001-84935%22]}) (дата звернення: 17.01.2025)

3. Березнер В. В. Провокація підкупу у світлі практики Європейського суду з прав людини / В. В. Березнер // Кримінально-правова політика України у дискурсі рішень Європейського суду з прав людини: матер. міжнар.наук.-практ. інтернет-конф., (м. Одеса, 22 квітня 2016 р.) / Одеса, 2016. – С. 178-183.

4. Рішення ЄСПЛ по справі «Берлізев проти України» (CASE OF BERLIZEV v. UKRAINE) (Заява No 43571/12) від 08.07.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text (дата звернення: 17.01.2025)

5. Постанова Верховного Суду від 28.03.2024 (справа №397/430/20, провадження 51-2289км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118109202> (дата звернення: 17.01.2025)